

بازتاب مهدویت و فرهنگ انتظار در کتب درسی

فاطمه جعفرزاده شهر بابکی^۱

^۱ محقق و پژوهشگر، کارشناسی ارشد فلسفه دانشگاه الزهراء، سطح ۳ فقه و اصول جامعه الزهراء قم، دبیر معارف آموزش پرورش قرچک

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی بازتاب مهدویت و فرهنگ ظهور در کتب درسی است. روش پژوهش توصیفی تحلیلی و استناد به منابع کتابخانه ای است. از آنجایی که بحث مهدویت و ظهور نقش تربیتی در زندگی انسان ایفا می کند پرداختن بدان در قالب آموزش امری ضروری است. با توجه به اینکه در سند تحول آموزش و پرورش به مقوله مهدویت اشاره های مستقیم زیادی شده و یکی از اهداف و آرمان های مهم کشور جمهوری اسلامی ایران رسیدن به جامعه عدل مهدوی است، به نظر میرسد با توجه به اینکه کتاب درسی در نظام آموزشی کشور محوری و مهم است باید به این موضوع در کتابهای درسی اهمیت بیشتری داده و مورد تأکید باشد و روح کلی حاکم بر کتاب دینی و یا حتی برخی کتب دیگر را تشکیل بدهد. بازتاب مهدویت و فرهنگ ظهور در کتب درسی سبب پرورش روحیه اعتقاد پذیری و نهادینه شدن آن در زندگی دانش آموزان و حرکت به سوی تربیت مهدوی است.

واژه های کلیدی: مهدویت، فرهنگ، ظهور، کتب درسی

طرح مساله و مقدمه

اعتقاد به وجود و ظهور امام مهدی (عج الله تعالی الشریف) از جمله اعتقادات اسلامی و شیعی است و همچون سایر اجزای این اعتقادات لوازم تربیتی معینی بر آن مترتب است بر این اساس مهدویت تنها مسأله ای اعتقادی نیست؛ بلکه از بعد تربیتی نیز برخوردار است هنگامی که مشخص شود بر اساس متون، روایی اعتقاد به وجود و ظهور مهدی (علیه السلام) ضروری است، مجموعه ای دانشی را برای افراد فراهم کرده اما هنگامی که این مجموعه دانشی به همراه خود تحولات هیجانی عاطفی و عملی معینی را ایجاد می کند و ضمن آن افراد می کوشند خود را برای یآوری امام مهدی (علیه السلام) مهیا کنند چهره تربیتی مهدویت آشکار می شود. یکی از نهادهای آموزشی تربیتی اجتماعی و فرهنگی مهم در هر جامعه نهاد آموزش و پرورش است که علاوه بر انتقال فرهنگ و تجارب بشری به نسل جدید ایجاد تغییرات مطلوب در شناخت، نگرش و شکل دهی رفتار نوجوانان و جوانان جامعه را بر عهده دارد. یکی از عرصه های مناسب در زمینه ارائه مفاهیم مربوط به مهدویت و انتظار کتابهای درسی است. لذا پژوهش حاضر درصدد است بازتاب مهدویت و فرهنگ ظهور در کتب درسی را تبیین و بررسی نماید.

مفاهیم

برای ورود به هر بحثی ابتدا لازم است مفاهیم کلیدی از باب مقدمه مطرح گردد.

مفهوم مهدویت

«مَهْدَوِیت» واژه ای عربی و از ریشه «مهدی» است که از اضافه شدن «ت» به «مَهْدَوِی» ساخته شده. مهدوی به معنای مربوط بودن به مهدی است، مانند واژه عَلَوِی و حَسَنِی. «ت» در واژه «مهدویت»، تائید است و به واسطه حذف شدن موصوف آمده است؛ یعنی در اصل «طریقه مهدویّه» یا مانند آن بوده است.^۱

در صدر اسلام واژه «مهدی» هم برای شخص هدایت شده، و هم برای تجلیل از برخی افراد به کار

۱. الویری، محسن، «گونه شناسی رویکردهای آموزه مهدویت در چهارچوب ظرفیت تمدنی»، مشرق موعود، تابستان ۱۳۹۴ش، ۶۱ش، ۳۴ص

۲. حسین، جاسم، تاریخ سیاسی غیبت امام دوازدهم، ترجمه محمدتقی آتی الهی، تهران، میرکبیر، ۱۳۸۶ش، ۳۴ص

می‌رفت؛ برای نمونه این عبارت درمورد پیامبر(صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم)، خلفای راشدین و امام حسین(علیه‌السلام) به کار رفته است.^۲

بنا بر گفته راجکوسکی اولین کسی که مهدی را به معنای منجی به کار برد ابو اسحاق کعب بن ماته بن حیسوء حمیری (متوفی ۳۴ق) بود.^۳

مفهوم فرهنگ

"فرهنگ" واژه‌ای فارسی و مرکب از دو جزء "فر" و "نگ" است. "فر" به معنای شکوه و عظمت و اگر به عنوان پیشوند به کار رود به معنای جلو، بالا، پیش و بیرون است. "نگ" از ریشه اوستایی سنگ به معنای کشیدن، سنگینی و وقار است. واژه مرکب "فرهنگ" به معنای بیرون کشیدن، بالا کشیدن و برکشیدن است.^۴

اصطلاح فرهنگ دارای معانی و مفاهیم متنوع است و در سیر تاریخی خود، معانی مختلفی را به خود گرفته است از جمله: ادب، تربیت، دانش، معرفت، مجموعه آداب و رسوم و آثار علمی و ادبی یک ملت، کتاب لغت، نیکویی، پرورش بزرگی، فضیلت، شکوه‌مندی، هنر، حکمت، شاخ درختی که زیر زمین خوابانند و بر آن خاک ریزند، و نیز تعلیم و تربیت، آموزش و پرورش، مکتب و ایدئولوژی.^۵

مفهوم انتظار

انتظار در لغت به معنای چشم به راه بودن و نگران بودن است.^۶ و از نظر روان‌شناسی، کیفیتی روحی است که سبب پیدایش حالت آمادگی است برای آنچه انتظار می‌رود و نقطه مقابل آن یأس و ناامیدی است.^۷

و از نظر اصطلاحی به معنای اعتقاد به این است که فرجام تاریخ با عدالت و سعادت جهانی رقم خواهد خورد.^۸ در اهمیت انتظار همین بس که در روایات، یکی از ارکان دین شمرده شده است.

همان.

سایت ویکی فقه.

صاحبی، محمدجواد، مناسبات دین و فرهنگ در جامعه ایران، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۳، ج ۱، ص ۶۰.

زبیدی، محب‌الدین، تاج العروس، لبنان، نشر دارالفکر، ۱۴۱۴ هـ.ق، ج ۷، ص ۵۳۹.

سایت ویکی فقه.

همان.

مفهوم کتاب درسی

کتاب درسی مرجع رسمی مورد استناد برای تعیین محتوا و برنامه آموزشی بوده و راهنمای عملی برای کلیه کارگزاران آموزش و پرورش است.^۹

کتاب درسی موثق ترین میثاق کارگزاران آموزشی است که خطوط اصلی تدریس، یادگیری، سنجش و اندازه گیری و ارزشیابی آموزشی را تعیین و تعریف می کند.^{۱۰}

مهدویت در قرآن

مسئله مهدویت به صراحت در قرآن نیامده اما در کتاب معجم احادیث امام مهدی (عج الله تعالی الشریف) محققین برخی آیات قرآن کریم را مرتبط به موضوع مهدویت دانسته اند.^{۱۱} مفسران شیعه دو دسته از آیات قرآن را برای مسئله مهدویت استفاده می کنند.

۱. آیاتی که بر ضرورت وجود امام تاکید دارد: در دیدگاه قرآن، خداوند برای هر امتی فردی را انتخاب کرده تا آنها را هدایت کند: «وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ»، «و برای هر جامعه راهنمایی هست.»^{۱۲} امام صادق (علیه السلام) در تفسیر آیه فوق فرمود: «در هر زمانی امامی از خاندان ما وجود دارد که مردم را به آنچه رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) آورده هدایت می کند.»^{۱۳}

۲. آیاتی که بشارت به حکومت صالحان و مومنان بر روی زمین می دهد: مثل سوره انبیاء آیه ۱۰۵ و سوره قصص آیه ۵. در روایات زیادی این آیات را به مسئله ظهور و مهدویت نسبت داده اند. در آیه ای دیگر خداوند حکومت و جانشینی مومنان و صالحان را به عنوان وعده الهی بر بندگان مومن خود بیان می کند و امنیت و آرامش را مژده می دهد. روایات صادر شده از امامان شیعه این آیه را بر امام زمان و اصحاب او منطبق کرده اند.^{۱۵}

جایگاه فلسفه مهدویت در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

سند تحول بنیادین با هدف تحولی زیر بنایی در آموزش و پرورش به دلیل عدم ابتدای سیستم

سایت سفارت آفتاب

همان.

جمعی از محققین، معجم احادیث امام مهدی (عج الله تعالی الشریف)، قم، موسسه المعارف الاسلامیه، ۱۳۸۶، ج ۵، ص ۱۲.

رعد، آیه ۷.

مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، بیروت، دار الاحیاء التراث العربی، ۱۴۰۳، ج ۲۳، ص ۵.

نور، آیه ۵۵.

فرزی، محمد علی، امید سبز، قم، دارالحسنین، ۱۳۸۵، ص ۳۴.

آموزش و پرورش بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی و برای نیل به اهدافی از جمله تربیت باور عمیق به اسلام و اندیشه ها و ارزشهای والا و در نهایت دست یابی به چشم انداز و اهداف تعلیم و تربیت در افق ۱۴۰۴ طراحی شده است.

با توجه به این که در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰) حدود نه مرتبه به مقوله مهدویت و جامعه و ارزشهای مهدوی اشاره شده به نظر میرسد که فلسفه مهدویت از اهمیت بسیار والایی در میان نظریه پردازان آموزشی برخوردار است و دارای موقعیت ویژه ای است؛ به طوری که در شمارش اولین گزارههای ارزشی نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی به آموزه های بنیادین مهدویت و تحقق جامعه عدل مهدوی اشاره شده است. در ادامه به بررسی مواردی از سند آموزش و پرورش پرداخته میشود که به مقوله مهدویت اشاره ای داشته است؛ از جمله:

گزاره های ارزشی نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی عبارتند از:

۱- آموزه های قرآن کریم نقش معنوی اسوه ای هدایتی و تربیتی پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) و حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) و ائمه معصومین علیهم السلام) به ویژه امام زمان (عجل الله تعالی الشریف) و ولایت مداری در تمام ساحتها برای تحقق جامعه عدل جهانی (جامعه مهدوی)

۲- آموزه های بنیادین مهدویت و انتظار که رمز هویت اسلام ناب و عامل حیات و بقای آن در عصر غیبت به عنوان مهمترین رسالت منتظران در عصر غیبت است.^{۱۶}

۳- وطن دوستی و افتخار به ارزشهای اصیل و ماندگار اسلامی ایرانی و اهتمام به برپایی جامعه مهدوی.^{۱۷}

نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی در افق ۱۴۰۴ با اتکا به قدرت لایزال الهی مبتنی بر نظام معیار اسلامی فرهنگ و تمدن اسلامی ایرانی و قوام بخش آنها و زمینه ساز جامعه جهانی عدل مهدوی و برخوردار از توانمندی های تربیتی ممتاز در طراز جمهوری اسلامی ایران در سطح منطقه الهام بخش و دارای تعامل سازنده و مؤثر با نظامهای تعلیم و تربیتی در سطح جهان توانمند در زمینه سازی برای شکوفایی فطرت و استعدادها و شکل گیری هویت یکپارچه اسلامی انقلابی - ایرانی دانش آموزان با توجه به هویت اختصاصی آنان کارآمد، اثربخش، یادگیرنده عدالت محور و مشارکت جو برخوردار از مربیان و مدیران مؤمن آراسته به فضائل اخلاق اسلامی عامل به عمل صالح، تعالی جو و تحول آفرین، انقلابی آینده نگر عاقل، متعهد، امین، بصیر، حق شناس.^{۱۸}

۱۶. سند تحول بنیادین آموزش و پرورش ۱۳۹۰.

همان.

همان.

ارتقای نقش نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی و خانواده در رشد و تعالی کشور، بسط و اعتلای فرهنگ عمومی و زمینه سازی برای اقتدار و مرجعیت علمی و تکوین تمدن اسلامی - ایرانی در راستای تحقق جامعه جهانی عدل مهدوی با تأکید بر تعمیق معرفت و بصیرت دینی و سیاسی، التزام به ارزشهای اخلاقی وفاداری به نظام جمهوری اسلامی ایران اعتقاد و التزام عملی به اصل ولایت مطلقه فقیه و مردم سالاری دینی تحکیم وحدت ملی، تقویت روحیه علمی، رعایت حقوق و مسئولیتهای اجتماعی، ارتقای آداب و آیین زندگی متعالی، بهداشتی و زیست محیطی.

همچنین در قسمت هدفهای عملیاتی و راهکارها نیز به مقوله مهدویت اشاره شده از جمله:

۱. پرورش تربیت یافتگانی که دین اسلام را حق دانسته و آن را به عنوان نظام معیار می‌شناسند و به آن باور دارند و آگاهانه و آزادانه و شجاعانه و فداکارانه برای تکوین تعالی اخلاق خود و دستیابی به مرتبه ای از حیات طیبه و استقرار حکومت عدل جهانی مهدوی از آن تبعیت می نمایند و به رعایت احکام و مناسک دین و موازین اخلاقی مقید هستند.^{۱۹}
 ۲. ایجاد سازوکارهای ترویج و نهادینه سازی فرهنگ ولایت مداری تولی و تبری، امر به معروف و نهی از منکر روحیه جهادی و انتظار زمینه سازی برای استقرار دولت عدل مهدوی (عج) با تأکید بر بهره گیری از ظرفیت حوزه های علمیه و نقش الگویی معلمان و اصلاح روشها.^{۲۰}
 ۳. تبیین دستاوردهای علمی و فنی و تمدن اسلامی ایرانی در برنامه های درسی و آموزشی و تقویت باور و روحیه مسئولیت پذیری دانش آموزان برای تحقق تمدن نوین اسلامی در راستای دستیابی به جامعه عدل مهدوی.^{۲۱}
- بنابراین مشخص می شود اعتقاد به مهدویت نقش اساسی در زندگی انسان دارد و عامل محرک برای رشد و ترقی انسان در عرصه های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، علمی و... است، لذا این امر در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش مورد توجه قرار گرفته و بدان تاکید شده است.

تربیت مهدوی

لازمه اعتقاد به مهدویت و ظهور تربیت صحیح است.

آشنا کردن کودکان و نوجوانان با معارف و ارزشهای دینی و مذهبی یکی از اصول مهم در تعلیم و تربیت اسلامی ضرورت آن بیشتر احساس می شود. بنابراین یکی از محورهای مهم و اصلی تربیت باید عمق بخشیدن به آموزه های دینی در کودکان و نوجوانان باشد؛ زیرا در این صورت است که فرزندان از هر نوع آسیب های اخلاقی و اجتماعی مصون می مانند بسیاری از شرارتهای افراد ناشی

۱۹. سند تحول بنیادین آموزش و پرورش ۱۳۹۰

همان.

همان.

از نداشتن تربیت دینی و اخلاقی می باشد و تعلیم آموزه های دینی به کودکان و نوجوانان باعث می شود آنها در برابر این انحرافات مقاومت بیشتری داشته باشند.^{۳۳}

ارزشها و باورهای دینی غرایز بشر را در جهت صحیح هدایت کرده و خواسته ها و تمایلات او را اصلاح کرده و انسانهایی برای جامعه تربیت مینماید که قادر به بالندگی کشورشان باشند. تربیت دینی شکوفا کردن قوای انسان به طور متعادل هماهنگ و در چارچوب ارزش های الهی است. بر این اساس، رشد و تثبیت باورهای دینی به طور اعم در جامعه و به طور اخص در مورد دانش آموزان در درون نظام آموزشی یکی از مسائل اساسی و مهم کشور است. نهادهای مختلفی توانمند بر امر درونی کردن ارزشهای دینی نقش داشته باشند؛ ولی اهمیت مراکز آموزشی در این بین بسیار زیاد است به خصوص این که در جمهوری اسلامی ایران به مدارس و تربیت دینی، به خصوص در دوره متوسطه اهمیت ویژه ای داده میشود زیرا مراحل اولیه رشد و تکوین شخصیت در دوران نوجوانی تثبیت میشود و گاهی برای تمام عمر پایدار باقی می ماند. ما نیز بیش از هر زمان دیگر نیازمند تفکر و اندیشه درباره مؤثرترین روشهای پرورش و تقویت احساس مذهبی و رفتار خداجویانه در میان جوانان و نوجوانان کشورمان هستیم واضح است یکی از مکان هایی که ساعات بسیاری از وقت نوجوان را به خود اختصاص میدهد مدرسه است، اگر محیط مدرسه و مدیران و مربیان تربیتی طوری شکل داده شوند که به تثبیت باورهای نوجوان بپردازند. کمک بزرگی به اعتلای روح خداجوی نوجوان می کنند هدایت نوجوان در مسیر رشد و سیراب کردن روح تشنه معنویات وی یکی از اهداف مدارس است.^{۳۳}

هر جامعه ای علاوه بر این که از مجموعه ای از ارزشها برخوردار است، سعی می کند تا از طریق آموزش و انتقال مفاهیم به نسلهای بعد ارزشهای مزبور را حفظ کند و حیات آن را ادامه بخشد. استدلال ساده آن هم این است که وقتی ارزشهای مشخصی از دید افراد جامعه هنجار تلقی شود به معنای آن است که افراد جامعه به آن ارزشها اعتقاد داشته و رفتار مبتنی بر آن را صحیح می، شمارند چنان چه رفتار خلاف آن را ضدارزش و ناهنجاری به حساب می آورند که با برداشتها و باورهای آن جامعه همخوانی ندارد و باید با آن مقابله شود. هرچند ممکن است ارزشهای، جامعه به اصطلاح دارای مراتب تشکیکی بوده و شدت و ضعف داشته باشد و یا در چگونگی انتقال مفاهیم به نسلهای آتی بین دیدگاههای مختلف تفاوت هایی باشد. اما همگان بر اصل انتقال مفاهیم به نسلهای بعد در کلام یا عمل اصرار می ورزند.

دکتر مطالعات و پژوهشهای مرکز رسیدگی به امور مساجد، مسجد، کودک، نوجوان، تهران، دفتر مطالعات و پژوهشهای مرکز رسیدگی به امور مساجد، ۱۳۹۳، ص ۳۲۲

نصیری، فخر السادات و همکاران، "درونی کردن ارزش های اسلامی در میان دانش آموزان از دیدگاه مربیان تربیتی؛ مطالعه موردی دبیرستان های دخترانه شهر همدان"، نشریه مهندسی فرهنگی، ۶، ش ۵۷-۵۸، ۱۳۹۰، ص ۷۵

از جمله وظایف منتظران در عصر غیبت ایجاد جامعه ای منتظر است. ساخت چنین جامعه ای نیاز به الزاماتی دارد که یکی از این الزامات تربیت مهدوی افراد جامعه است. شکل گیری تربیت صحیح مستلزم فراهم کردن مقدمات آن است. در این باره نهادهای مختلفی نقش دارند که می توان به نهادهای خانواده آموزش و پرورش جامعه و ... اشاره کرد.

از جمله نهادهای مهم و تأثیرگذار در تربیت پس از خانواده آموزش و پرورش است، زیرا به سبب الگوتلبی و الگوپذیری آدمی که ریشه در فطرتش دارد - تأثیر عناصر گوناگون مدرسه و تعلیم و تربیت زمینه ساز بر انسان بسیار است. همچنین این نهاد میتواند استعدادهای آدمیان را در جهت مثبت و منفی سازمان بدهد. موفقیت در تربیت مهدوی بیش از هر چیز مرهون زمینه مناسب آن است. از این رو ارائه راهکارهای مناسب آن به ویژه در نظام آموزش و پرورش کشور - که وظیفه تربیت بخش اعظمی از افراد را پس از خانواده به عهده دارد ضروری به نظر می رسد.^{۲۴} لذا تربیت دانش آموزان بر محور تربیت مهدوی مهم ترین عامل اعتقاد به مهدویت و ظهور است و این مهم در بستر آموزش و پرورش قابلیت رشد و پرورش دارد.

بازتاب مهدویت در کتب درسی

مدرسه فضای بسیار مناسبی جهت یادگیری مسائل مهمی باشد که شاید هیچ گاه بیرون از آن به دانش آموز گفته نمی شود.

دلایل اهمیت طرح این مباحث در کتب درسی را می توان اینچنین مطرح کرد:

با بررسی آیات قرآن می توان دریافت که به موضوعات مختلف مهدویت به تمامه به شکل مستقیم و غیر مستقیم اشاره شده است و این نشان از اهمیت موضوع مهدویت و ضرورت آموزش و ترویج این مفهوم به ویژه به نسل جوان دارد. همچنانکه طبق حدیث معروف که از پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) نقل شده هر کس در حالی بمیرد که امام زمان خودش را نمی شناسد به مرگ جاهلیت مرده است.^{۲۵}

آشنایی با بحثهای تئوریک اگر در کودکی و نوجوانی باشد در ذهن او تثبیت می شود و در حافظه او نقش می بندد. همانطور که پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) می فرماید: « علم در کودکی مثل نقش روی سنگ است ».^{۲۶}

باورپذیری مسائل اعتقادی در نوجوانی بیشتر است زیرا میتوان از علاقه های عاطفی و رابطه های قلبی در او استفاده کرد؛ همانطور که امیرالمؤمنین (علیه السلام) می فرماید: « قلب نوجوان مانند

فقیهی، علی نقی و همکاران، "راهکارهای تربیتی زمینه ساز ظهور؛ برگرفته از احادیث"، مشرق موعود، س ۷، ش ۲، ۱۳۹۳، ص ۱۴۲.

کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، تهران، اسلامیه، ۱۳۶۹، ج ۲، ص ۶۳۲.

مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱، ص ۲۲۴.

کشتزاری خالی است هر آنچه در آن کاشته شود قبول . کند. «^{۳۷} بنابر این چه خوب است که معارف بلندی چون موضوع مهدویت به قلب و باور نوجوان وارد شود. بنابراین با توجه به آنچه مطرح شد به نظر می رسد که طرح موضوع مهدویت در مدارس برای دانش آموزان از اهمیت و ضرورت برخوردار است و چنانچه دانش آموزان در مسیر تربیت صحیح قرار گیرند می توانند از منتظران واقعی امام زمان(عجل الله تعالی الشریف) باشند و جامعه را به سمت جامعه متمدن هدایت کنند.

یافته های پژوهش

نهاد آموزش و پرورش نقش مهمی در انتقال مفاهیم به نسل کودک و نوجوان دارد و یکی از عواملی که میتواند بر آموزش و انتقال مفاهیم دینی تأثیر گذار باشد. کتب درسی است و با توجه به اینکه کتب درسی در آموزش و پرورش ایران نقش مهم و اساسی ایفا می کند، می توان با بررسی کمیت و کیفیت کتب درسی به بهبود روند آنها امید داشت بنابراین در این پژوهش به بازتاب مهدویت و فرهنگ ظهور در کتب درسی پرداخته شده است. با توجه به اینکه در سند تحول آموزش و پرورش به مقوله مهدویت اشاره های مستقیم زیادی شده و یکی از اهداف و آرمان های مهم کشور جمهوری اسلامی ایران رسیدن به جامعه عدل مهدوی است و این بیان در سخنان رهبران جامعه مورد تأکید قرار گرفته است به نظر میرسد با توجه به اینکه کتاب درسی در نظام آموزشی کشور محوری و مهم است باید به این موضوع در کتابهای درسی اهمیت بیشتری داده شود و مورد تأکید باشد و روح کلی حاکم بر کتاب دینی و یا حتی برخی کتب دیگر را تشکیل بدهد. طرح موضوع مهدویت در مدارس برای دانش آموزان از اهمیت و ضرورت برخوردار است و چنانچه دانش آموزان در مسیر تربیت صحیح قرار گیرند می توانند از منتظران واقعی امام زمان(عجل الله تعالی الشریف) باشند و جامعه را به سمت جامعه متمدن هدایت کنند.

۳۷. نهج البلاغه، نامه ۳۱

منابع و مآخذ

*قرآن کریم

*نهج البلاغه

- الویری (۱۳۹۴)، محسن، «گونه‌شناسی رویکردهای آموزه مهدویت در چهارچوب ظرفیت تمدنی»، مشرق موعود.
- تونه‌ای (۱۳۸۷ش)، مجتبی، موعودنامه، بی جا، مشهور.
- جمعی از نویسندگان (۱۳۸۹)، گونه‌شناسی اندیشه منجی موعود در ادیان، قم، دانشگاه ادیان و مذاهب
- جمعی از محققین (۱۳۸۶)، معجم احادیث امام مهدی (عج الله تعالی الشریف)، قم، موسسه المعارف الاسلامیه.
- حسین (۱۳۸۶ش)، جاسم، تاریخ سیاسی غیبت امام دوازدهم، ترجمه محمدتقی آتی‌اللهی، تهران، امیرکبیر.
- دفتر مطالعات و پژوهش‌های مرکز رسیدگی به امور مساجد (۱۳۹۳)، مسجد، کودک، نوجوان، تهران، دفتر مطالعات و پژوهش‌های مرکز رسیدگی به امور مساجد.
- زبیدی، محب‌الدین، تاج العروس، لبنان، نشر دارالفکر، ۱۴۱۴هـ ق
- سایت ویکی فقه
- سایت سفارت آفتاب
- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰)
- صاحبی (۱۳۸۳)، محمدجواد، مناسبات دین و فرهنگ در جامعه ایران، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی .
- فرزی (۱۳۸۵)، محمد علی، امید سبز، قم، دارالحسنین.
- فقیهی (۱۳۹۳)، علی نقی و همکاران، "راهکارهای تربیتی زمینه ساز ظهور؛ برگرفته از احادیث"، مشرق موعود، س ۷، ش ۲.
- کلینی (۱۳۶۹)، محمد بن یعقوب، اصول کافی، تهران، اسلامیه، ۱۳۶۹.
- مجلسی (۱۴۰۳ق)، محمدباقر، بحارالانوار، بیروت، دار الاحیاء التراث العربی.
- نصیری (۱۳۹۰)، فخر السادات و همکاران، "درونی کردن ارزش های اسلامی در میان دانش آموزان از دیدگاه مربیان تربیتی؛ مطالعه موردی دبیرستان های دخترانه شهر همدان"، نشریه مهندسی فرهنگی، س ۶، ش ۵۷-۵۸.